

CSONGRÁDY BÉLA

Érdeemes adalék a nógrádi értéktárhoz

Küzdelmek és csetepaték...

Praznovszky Mihály évtizedek óta nem él Nógrád megyében: Salgótarjánt mint szülővárosát 1987-ben cserélte fel a szellemi – köztük irodalmi – értékekben, emlékekben ugyancsak gazdag hajdani Pannóniára, jelesül a dunántúli Veszprémre és környékére, illetve – munkahelyét tekintve – a fővárosra. Azonban mint a szécsényi és a megyeszékhelyi múzeumok egykori igazgatója, valamint a Palócföld kétszer – 1986 és 1987-ben, valamint 2001-től 2007-ig – volt főszerkesztője a családi szálak révén magánemberként, érdeklődési köre, kutatásai alapján pedig

előadásokat tartó szakemberként és sokat publikáló szerzőként egyaránt nagyon szorosan, mondhatni töretlenül kötődik szülőföldjéhez. Örökös tiszteletbeli elnöke az általa (is) alapított Mikszáth Társaságnak és ország-szerte ismert és elismert tudósa a nagy palóc életének, munkásságának. Ugyanígy jellemezhető a másik 19. századi klasszikushoz, a felmérhetetlen értékű, világirodalmi léptékű drámai költemény, *Az ember tragédiája* szintén nógrádi gyökerű írójához, Madách Imréhez fűződő viszonya is. Tanulmányainak, köteteknek jelentős hányada valamilyen módon éppen e két zseniális alkotó személyével, műveivel foglalkozik.

Persze sok egyéb tárgyú könyv is gazdagítja a már most nehezen összeállítható Praznovszky-bibliográfiát. Ilyen a legutóbb megjelent *Küzdelmek és csetepaték* című, *Egy megye évtizedei a reformkorban* alcímű kötete is, amelyet a salgótarjáni Dornay Béla Múzeum – a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – adott ki s szervezte meg a bemutatót, amelyen a házigazda intézmény képviselőjében Balogh Zoltán történész-muzeológus beszélgetett a szerzővel. Mivel azonban a könyv tárgyát képező, 1825-ben kezdődött korszak – főként utóéletében, hatásaiban – több vonatkozásban ugyancsak kapcsolható a *Tragédia* írójához, ez a tanulmánygyűjtemény sincs híján a Madách-vonatkozásoknak sem. A dolgozatok jó része átdol-

gozása, kiegészítése a nyomtatásban már napvilágot látott kutatási eredményeknek. Ezek többsége először a Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve lapjain jelent meg 1977-ben, 1978-ban, 1980-ban és 1983-ban. Ugyancsak Praznovszky Mihály úgymond itthoni időszakához kapcsolódik a Palócföldben 1978-ban közzétett *Miért nem járt Petőfi Szécsényben?* című írás.

A bevezetőben a szerző mindenekelőtt az írások forrásvidékéről szól, hangsúlyozván, hogy ez szorosan összefügg a megyében betöltött múzeumvezetői tisztségeivel. Egykori főnöke, Horváth István jóvoltából szabad kezet kapott és élve ezzel a lehetőséggel az újkor, ezen belül a 19. századi köznemesség kutatásban látott fantáziát, közismert történelmi családok története, élete, a politika- és kultúratörténetben tehetségesnek bizonyult személyiségek szerepe került érdeklődése középpontjába. Szerencsés, inspiratív mozzanatoknak tartja, hogy akkor „budapesti száműzetését” követően már újra Salgótarjánban működött a Nógrád Megyei Levéltár, felhasználható volt a jórészt Belitzky János tolla jóvoltából megjelent megyei monográfia első kötete, s – ha megviselt állapotban voltak is – lehetett támaszkodni a nógrádi – köztük a Szlovákiába került – főúri kastélyok, kúriák épületegyüttesei szolgáltatva ismeretekre is. Konferenciákat rendeztek az időközben csapattá szerveződött múzeumi kollégáival, akik sorában – a már említett Sréter János-kutató Horváth István mellett – értékeli Kovács Anna Nagy Ivánnal foglalkozó tevékenységét és Szvircesk Ferenc ipartörténeti aktivitását.

Praznovszky Mihály mintegy e témakörben való első nekirugaszkodásként *Madách és Nógrád a reformkorban* címmel kötetben is megjelentette addigi törekvései eredményeit. Szintén a bevezetőben esik szó arról a dilemmáról, amely a könyv címe körül alakult ki. A végső változatban helyet kapott két fogalom egyike azokra – a művészetektől, jelesül az irodalomtól sem független – az elismerésre méltó törekvésekre utal, amelyek a köznemesség úgymond haladó szellemű, aktív rétegeit a reformkortól kezdve jellemezték. A negatív kicsengésű csetepaték viszont a nemtelen eszközökre, a gyarló, szűk látókörű magatartásformák, manipulációk okozta konfliktusokra, összeütközésekre utalnak. Az eredeti szándék *A história szélén* variációt helyezte előtérbe, de időközben a szerző rájött arra, hogy ez téves sugallat lenne részéről, minthogy a „19. század első felében s utána pár évtizedig, a teljes Nógrád megye sem geográfiailag, sem történelmi tekintetben nem volt az ország peremvidékén. Sőt, mondhatjuk, hogy a magyar történelmi centrumában állt. Volt egy politikailag erős megyeszékhely (Balsasgyarmat), egy polgárosuló mezőváros (Losonc), néhány komoly társadalmi, ipari kezdemény (Nemzeti Intézet, bőrgyár) s egy folyamatosan kiala-

kult, lassan az országos politikában is szerepet kapó, tudományosan is felkészült s a legjobbakkal együtt küzdő nemzedék.” S a kötet kilenc fejezete lényegében e generáció érdemeinek a bemutatásra vállalkozott.

Az első tanulmány Mocsáry Antal (1757–1832) főszolgabíró, táblabíró reformjavaslataival foglalkozik, amelyeket a Lapujtóhoz szorosan kötődő köznemes nevezetes, 1826-ban megjelent négykötetes – a *Nemes Nógrád Vármegyének Historiái, Geographiai és Statistikai Esmertetése* című – monográfiájában huszonhárom pontban, de hét területre – a közéletre, a viselkedésre, a nevelés-oktatásra, a műveltségre, a gazdaságra, a környezetvédelemre és az egészségügyre koncentráltan – fejtett ki. Kortársai – köztük Kazinczy Ferenc – elismerték jobbító szándékát.

Terjedelmes és tartalmas dolgozat az *Egy élet a bazaar szolgálatában – A politikus Kubinyi Ferenc* című írás, amely végigköveti az ősi múltú, jeles felmenők sorával rendelkező család egyik tagjának életútját, követésre érdemes, a nemzeti fejlődést szolgáló cselekvő mentalitását. Azét az 1796 és 1874 között élt köznemes férfiút, az akadémiai tag paleontológusét, aki – mint Xantus János ugyancsak 19. századi etnográfus tudós emlékezett rá – „Rajongó lelkesedéssel csüggött az alkotmányos szabadságon, s ritka érzékkel a tudományokon és művészeteken. Azért életét kész feláldozni minden pillanatban, emezekért vagyont áldozta fel...” E megállapítás igazsága igazolódik Praznovszky Mihály által is. S az ugyancsak, hogy a szécsényi múzeum méltán viseli Kubinyi Ferenc nevét.

A következő fejezet – Kubinyi Ágoston (1799–1873), a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának Ferenc öccsének önéletírása – amely lényegében forrásközlemény az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából. Nem így a nagy nőbarát hírében állt, kalandos sorsú, „csínytevésekre” mindig hajlamos, tragikus véget ért Krúdy Kálmánnal – Krúdy Gyula nagyapjának testvérével – foglalkozó, egy irodalmi mítosz nyomába eredő tanulmány. A Szécsénykovácsiban élt család – ha kevésbé ismert is, mint a Madáchhoz és Mikszáthhoz való kötődése – egyébként is kedvenc témája Praznovszky Mihálynak. Ugyancsak nagyívű, igényes dolgozat mutatja be a 19. századi magyar közélet fontos személyiségének, az 1814-től 1897-ig élt Pulszky Ferenc országgyűlési követ, államtitkár, régész, műgyűjtő, MTA-tag életének azon szakaszát, amely a politikust, az MTA tagját mintegy három évtizeden át, az 1870-es évekig Szécsény mezővárosához kötötte.

A könyv lapjain a Tragédiaköltő az 1846–1848 közötti években Nógrád megyében (is) lezajlott politikai küzdelmek, az 1848-as országgyűlési választások – a szerző megfogalmazásával élve: nem lebecsülendő – szereplője jelenik meg Praznovszky Mihály tollán. A leírtak akkor is jelentősek a

mindenkori nógrádiak számára, ha az események csak egészen szerény mozzanatai voltak Madách Imre pályaképeinek. Füleken például ő csendesítette le a követjelölteket és pártvezéreket. A kuriózum kategóriájába sorolható – a már említett Krúdy Kálmánról írottakon kívül – a *Miért nem járt Petőfi Sándor Szécsényben?* című fentebb már idézett dolgozat éppúgy, mint a politikai programot tartalmazó csesztvei versverseny Madách Imre, Szontágh Pál és Matolcsy György között, valamint a reformkori nógrádi művelődéstörténethez kapcsolódó két adalék. Az egyik az első, 1847-ben alapított Nógrád megyei nyomda és a pesti illetékességű tulajdonos, sokat próbált szakember, Szerelmey Miklós (1803–1875) kapcsolatának, a másik a szintén úttörő szerepet betöltött nógrádi hírlapnak, a Losoncon 1847-ben megjelent, rövid életű *Pelikámnak* a bemutatása. A kiadvány létezésére egyébiránt csak közvetett bizonyítékokat lehet felsorakoztatni. Ezek között a legjelentősebb híradás 1851-ben, Jeszenői Danó (eredeti nevén Jeszenszky Dániel) tanulmányában látott napvilágot a *Losonczi Phoenix* című háromkötetes antológiában.

A könyv végén – mintegy függeléként – fontos információk olvashatók. Így a rövidítések jegyzéke, az írások első megjelenési helye és a közölt képek magyarázata. Kiemelendő, hogy a megosztott címlapra a balassagyarmati megyeházát – amelyik bő egy évszázadon át, 1831-től 1945-ig a megyei politikai, közéleti küzdelmek legfőbb színhelye volt – ábrázoló képeslap került az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárából. Az alsó kép Nagy Ignác 1843-ban színre vitt vígjátéka, a visszásságokra, mondhatni csetepatéokra rámutató *Tisztújítás* egyik mozzanatát ábrázolja. A hátsó borítón a történeti Nógrád megye térképe látható 1910-ból. A szerző megjegyzései sorában felhívja a figyelmet az elmúlt évtizedekben az intézménynevekben bekövetkezett változásokra és köszönetet mond azon személyeknek, akik részt vettek a nyomdai előkészítésben.

Az új kötet lapjain egy olyan Nógrád-kép, egy olyan időszak krónikája bontakozik ki, amelyen, illetve amelyben a felkészült, előrelátó és következetes köznemesek – akik egyszerre voltak helyi, magyar és európai személyiségek – szerepet kértek és vállaltak a nemzeti események formálásában s egyszersmind bekötötték Nógrádot az ország vérkeringésébe. Az ő alakjuk, szerepük, hatásuk felidézésével Praznovszky Mihály fontos adalékokat szolgáltat a megye történeti értékeinek tudatos számbavételéhez.

(Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján, 2019)